

2021. йил
5.12.

Оилава
отақилар
фарзандга
ишватан
муносабатини
психолог
логик
асослар

**Бугунги кун
ижтимоий-психологик
муаммоларининг ўзига хос
хусусиятлари**

ЎЗБЕКИСТОН ЁШЛАР ИТТИФОҚИ

ЁШЛАРГА ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК
ХИЗМАТ КЎРСАТИШ МАРКАЗИ

**«БУГУНГИ КУН ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК
МУАММОЛАРИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ»
МАВЗУСИДАГИ ХАЛҚАРО
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ**

Мақолалар тўплами
3-қисм

Тошкент-2021

Бугунги кун ижтимоий-психологик муаммоларининг ўзига хос хусусиятлари / Мақолалар тўплами. – Тошкент, 2021. – 323 бет.

Мазкур тўплам “Бугунги кун ижтимоий-психологик муаммоларининг ўзига хос хусусиятлари” мавзусига бағишлаб ўтказилган Халқаро илмий-амалий конференцияси материаллари асосида тайёрланган. Ушбу тўпламда психология ва педагогиканинг назарий, методологик ҳамда умумпсихологик масалалари, ижтимоий-маънавий ўзгаришлар, ёшларнинг ижтимоий-психологик, ҳуқуқий муаммолари, унинг сабаб ва ечимлари, ёшларнинг хулқ-атвори ва дунёқарашда кузатилаётган ўзгаришлар, ижтимоий-психологик таъсирлар, ижтимоий-психологик муаммоларнинг ёшлар руҳиятида намоён бўлиш хусусиятларини илмий тадқиқ этиш бўйича олиб борилаётган изланишларнинг долзарб йўналишлари, бу борада йиғилган маълумотлар ва улардан амалиётда фойдаланиш имкониятлари юзасидан амалий билимлар тақдим этилади.

Мақолалар тўплами соҳа мутахассислари, маънавий-маърифий ишларни ташкил этишга масъул ходимлар, амалиётчи психологлар, психология таълим йўналиши талабалари, психология бўйича илмий изланишлар олиб боровчи тадқиқотчилар, психологияга кизикувчи турдош йўналишлар вакилларига мўлжалланган.

**Тахрир кенгаши
аъзолари:**

Ўзбекистон халқаро ислом академияси “Дин психологияси
ва педагогика” кафедраси мудири, пед.ф.н., доцент
З.Х.КАСИМОВА

Ўзбекистон халқаро ислом академияси доценти, психол.ф.н.,
Х.М.АЛИМОВ

Ўзбекистон халқаро ислом академияси катта ўқитувчиси,
Психология фанлари бўйича PhD
М.Р.АКРАМОВ

Ўзбекистон халқаро ислом академияси ўқитувчиси
А.С.НАЗАРОВ

Ўзбекистон халқаро ислом академияси таянч докторанти,
С.С.ҚАХХОРОВ

«Бугунги кун ижтимоий-психологик муаммоларининг ўзига хос хусусиятлари» мавзусидаги Республика илмий-амалий конференциясини ўтказиш Ўзбекистон ёшлар иттифоқи муассислигидаги Ёшларга ижтимоий-психологик хизмат кўрсатиш маркази Илмий-психологик Кенгашининг 2021 йил 31 мартдаги 01-04/16 сонли мажлис баёни билан мақулланган.

Тўпламда келтирилган маълумотларнинг ҳолислиги ва ишончлилигига муаллифлар масъулдирлар.

Бугунги кун ижтимоий-психологик муаммоларининг ўзига хос хусусиятлари

Абдуллаева Ранажон	Ўсмирлар суицидал ҳолатларининг ўзига хос томонлари	85
Ачилова Сохиба	Система гарантий прав ребенка в Узбекистане	92
Юлдашева Наргиза	Мактабгача ёшдаги болалар кўркувининг айрим сабаблари ва уни бартараф этиш бўйича тавсиялар.	94
Soyimnazarov Navro'zbek	Tafakkurning inson hayotidagi o'rni	97
Sobirov Yangiboy	O'smirlarda xavotirlanish hissi namoyon bo'lishining diniy-psixologik omillari	102
Egamnazarov Murod, Yarlaqabova Pokizabonu	Shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalari orqali talabalarning muloqot shakllari va bosqichlarining xususiyatlari	106
Халилова Дилфуза	Мактабгача таълим ташкилоти психологининг болани шахс сифатида шаклланишидаги ўрни	109
Охунжонова Сојидaxon	Talabalarda irodaviy sifatlarni rivojlantirish – ijtimoiy psixologik muammo sifatida	113
Dauronova Dilrabo	Psixologik faoliyatda kommunikativ kompetensiyaning ahamiyati	117
Jo'rayeva Iqbolxon	Yoshlarda axborot madaniyati rivojlanishini tashkillashtirish, boshqarish va nazorat qilish muammolari	121
Гулноза Машарипова	Бугунги кун ижтимоий психологик муаммоларининг ўзига хос хусусиятлари	124
Турапов Ёркин	Воспроизводства интеллектуального потенциала личности	127
Мамажонova Ra'no	Zamonaviy psixologik muammolar	132
Собит Нормухаммедов	Жамият маънавий юксалишида миллий ўзликни англашнинг аҳамияти	137
Xoldorova Mamalakat	Axborot – psixologik hurujlarning xavfi	140
G'aniyeva Nargiza	O'smirlik davrida ijtimoiy qo'rquv holatlarining kelib chiqish sabablari va korreksiya qilishda amaliy tavsiyalar	142
Арзиқулов Ўткирбек	Суицид тўғрисидаги айрим тасаввурлар	145
Во'риева Valida	Oilaviy terapiya. Oilaviy konsultatsiya nima?	149
Muhamedova Madina, Egamnazarov Murod	Inson xarakteridagi yashirin milliylik	158
Abduqahhorov Anvarjon	Maktab sharoitida o'smirlarda o'quv motivlarini shakllantirish	160
Usmonova Mahmudaxon	Oliy o'quv yurtida ta'lim oluvchi talaba shaxsining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	164
Вахромжон Турғ'unov	Ta'limda interfaol metodlar va ularning ahamiyati	167
Alibekova Shohidaxon	Bugungi kunda oiladagi ijtimoiy –psixologik muammolarining o'ziga xos xususiyatlari	169
Madrimova Muqaddas	Bugungi kunda yosh avlodning rivojlanishida ijtimoiy tarmoqlarning ahamiyati	172
Inamov Nozimjon	O'spirinlik davrida ijtimoiy xulq-atvor psixologik xususiyatlari	174
Altinova Fotima	Ergashgan qo'shma gaplarda olmosh ishtirok etgan gaplarning mazmuniy tuzilishi	177
Отабек Зарипов	Ёшларни ахборот хуружларидан ҳимоялашнинг ижтимоий-психологик омиллари	180
Ismatova Dilafro'z	Oilada otaning farzandga nisbatan munosabatini psixologik asoslari	184
Egamnazarov Murod, Abdumurotova Shaxnozabonu	Shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalari orqali muloqot madaniyatini rivojlantirish orqali talabalarning kommunikativ qobiliyatini rivojlantirishning ijtimoiy omillari	187
Samarov Xusniddin, Salimova Husniya	Research on methods and tools for designing honeypot networks	190

OILADA OTANING FARZANDGA NISBATAN MUNOSABATINI PSIXOLOGIK ASOSLARI

Ismatova Dilafro'z
Buxoro Davlat Universiteti
Psixologiya kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada oiladagi psixologik munosabatlar hamda otaning farzandga nisbatan munosabatining psixologik xususiyatlar va oilada otaning roli muammosi haqidagi xorij psixologlarning ilmiy qarashlari keltirib o'tilgan.

Kalit so'zi: Qayg'urish, o'smirlik, ijtimoiy-iqtisodiy inklyuziya, individual salomatlik, giyohvandlik, temperament, tajavuskorlik, psixofizik rivojlanish, ma'suliyat

Annotation. This article presents the scientific views of foreign psychologists on the psychological relationship in the family and the psychological characteristics of the father's attitude to the child and the problem of the role of the father in the family.

Keywords: Grief, adolescence, socioeconomic inclusion, individual health, addiction, temperament, aggression, psychophysical development, responsibility

Oila bu muqaddas dargoh bo'lib bunda ham otaning ham onaning roli mavjudligi bilan har ikki oila vakili farzandlar tarbiyasi uchun ma'suliyatli vazifalarni bajarish borasidagi haqiqatlarni biladilar, ammo bizni qiynayotgan hayotiy haqiqatlar mavjudki bu boradi biz va siz ham ojiz bo'lib qolamiz. Ya'ni otalik ma'suliyatining o'ziga xos vazifalarni ado etmayotgan otalardir. Psixologik ma'lumotlarga qaraganda Otalar bolaning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Farzandining taqdiri to'g'risida qayg'urish bilan har qadamda bolasini nazorat qilish borasidagi qarashlar gumanistik psixologiya yo'nalishida, xususan K.Rodgers tomonidan taklif qilingan mulohazalar mavjud Xususan Otaning yo'qligi erta go'daklikdan bolalik va kattalikkacha rivojlanishga to'sqinlik qiladi. Bolalikda ota yo'qligining psixologik zarari butun hayot davomida saqlanib qoladi. Otalar onalar va chaqaloqlar kabi teng darajada bog'lanishi mumkin. Ikkala ota-ona ham bola bilan aloqada bo'lsa, chaqaloqlar hayotning boshidanoq ikkala ota-onaga ham bog'langan bo'ladi. Otaning ishtiroki chaqaloqlarda bolaning sog'lig'iga ijobiy ta'sir ko'rsatishi bilan bog'liq, masalan, erta tug'ilgan chaqaloqlarda vazn ortishi va emizish darajasi yaxshilanadi.⁴ Otalar ishtirokinin yuqori darajalari bolalarda xushmuomalalik, ishonch va o'zini o'zi boshqarishning yuqori darajalari bilan bog'liqdir. O'smirlik davrida otalari bo'lgan bolalar maktabda o'qishga yaxshi harakat qilish yoki

⁴ 1 Rogers C. A theory of therapy, personality and interpersonal relationships in the client centered framework // Psychology: A study of a science. 1959. № 3.

xavfli xatti-harakatlar qilish ehtimoli kamroq bo'lishini ta'minlaydi. Otalar bilan shug'ullanish o'g'il bolalarda xulq-atvor muammolarining chastotasini kamaytiradi, shuningdek, kam ta'minlangan oilalarda huquqbuzarlik va iqtisodiy noqulaylikni kamaytiradi.

Xorij olimlari tomonidan o'tkazilgan aksariyat tadqiqotlarda otalik psixologiyasining o'ziga xos xususiyatini o'rganib otalik ma'suliyatining bola psixik rivojlanishiga ta'sir etish omillarni tasniflab berishadi. Shulardan Ball (2009) 80 nafar kanadalik otalarning ishtiroki bo'yicha sifatli tadqiqotda otalarning bolalarga g'amxo'rlik qilish doiralarda ishtirok etishining oltita asosiy ekologik va psixologik omillarini aniqlaydigan kontseptual modelni taqdim etdi. Oltita topilgan omillar quyidagilardir: (a) individual salomatlik, (b) otalikni o'rganish (to'g'ridan-to'g'ri ota-bola o'zaro munosabati, namuna va to'g'ridan-to'g'ri ko'rsatmalar), (c) ijtimoiy-iqtisodiy inklyuziya, (d) ijobiy ishtirok etish uchun ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, (e) ishtirok etish uchun qonunchilik va siyosatni qo'llab-quvvatlash va (f) madaniy davomiylik Xuddi shu yo'nalishda, Bradley va Corwyn (2000) kontekst (masalan, daromad), bolaning xususiyatlari (masalan, temperament), nikoh sifati va ona va otaning kasbi bilan bog'liq omillarning otaning o'z farzandlariga ijtimoiy-emotsional sarmoyasiga ta'sirini o'rganib chiqdi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, ota investitsiyalari ko'p jihatdan aniqlangan tuzilmadir: asosiy rol o'ynagan yagona omilni aniqlash mumkin emas edi.⁵Aytgancha, ko'p odamlar otaning bolaning hayotidagi doimiy ta'sirini inkor etib bo'lmasligini tasdiqlashi mumkin. Ko'pchilik o'z hayotlarida otaning mehr-muhabbati yo'qligi sababli o'zlarini tashlab ketish va o'zini past baholash hissi bilan kurashganliklarini tan olishadi. Ba'zilar giyohvandlik, spirtli ichimliklar, xavfli jinsiy faoliyat, nosog'lom munosabatlar yoki boshqa narsalarga murojaat qilishdi

Bola rivojlanishida otaning ahamiyati shubhasizdir, chunki bolalar otasi ko'proq o'yin va rag'batlantiruvchi mashg'ulotlar davomida o'z xatti-harakatlarini yaxshiroq tartibga solishni o'rganishga qodir. Ularning ta'lim natijalari ko'pincha otasi kamroq ishtirok etgan bolalarga qaraganda yaxshiroq bo'ladi, shuningdek, ular yaxshi muloqot qilish qobiliyatiga va yaxshi intellektual faoliyatga ega bo'lish ehtimoli ko'proq bo'ladi.

So'nggi o'n yillikda olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, erkaklar bolalarga g'amxo'rlik qilishda tabiiy biologik evolyutsiyada bo'ladilar, bu otalar yangi tug'ilgan chaqaloqlarga g'amxo'rlik qilganda yuzaga keladigan gormonal va neyrobiologik o'zgarishlardan dalolat beradi. Yangi tug'ilgan chaqaloqqa g'amxo'rlik qilishda faollashtirilgan miya hududlari va davrlari erkaklar va ayollarda bir xil bo'lib, miyaning emotsional-empatik va ijtimoiy-kognitiv funksiyalariga taalluqligini ta'kidlab, onaga

⁵ Amato, P. R., and Gilbreth, J. G. (1999). Nonresident fathers and children's well-being: a meta-analysis. *J. Marriage Fam.* 61, 557-573. doi: 10.2307/353560

o'xshab, ota ham biologik jihatdan erta bog'lanish munosabatlariga moyil bo'lib, bu munosabatlar bolaning psixofizik rivojlanishida rol o'ynaydi. Vaqt o'tishi bilan, bola o'sib ulg'aygan sayin, ota-bola mehribonligining ta'siri nafaqat otaning u bilan gaplashishi va u haqida o'ylashi, balki hikoyalar aytib berishi, uni jismoniy va qiziqarli mashg'ulotlarga, musobaqalar va o'yinlarga jalb qilishi bilan ham bog'liq jarayonlar bilan yaqinlashadi. Bu tajribalar bolalarda hissiyotlar va impulsni, xususan, tajovuzkorlikni to'g'ri tartibga solish va o'z navbatida aqliy (reflektiv) qobiliyatlarni rivojlantirish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi. Shuningdek, ular ularni oila va oiladan tashqari muhitni o'rganishga undashadi ⁶ Otaning oilada farzandga nisbatan roli yetakchi omilni egallaydi. Ayniqsa munosabatlar jarayonida onaga nisbatan hurmatni shakllantirish, tartib intozomni to'g'ri shakllantirishda, ma'suliyatlilik xususiyatni yuzaga kelishi borasidagi qarashlar bolaning ijobiy yondashuvjanlikni oshirishga xizmat qiladi.

References

Amato, P. R., and Gilbreth, J. G. (1999). Nonresident fathers and children's well-being: a meta-analysis. *J. Marriage Fam.* 61, 557–573. doi: 10.2307/353560

Anderson, S., Aller, T. B., Piercy, K. W., and Roggman, L. A. (2015). 'Helping us find our own selves': exploring father-role construction and early childhood programme engagement. *Early Child Dev. Care.* 185, 360–376.

4. Тойирова Ш. Ўзбек oilalarida эгизак фарзандларни тарбиялашдаги ўзига хос психологик муаммолар // *Oriental Art and Culture.* – 2020. – №. I (2). – С. 122-125.

5. Ismatova D. T. et al. OILADAGI AJRIMLAR PSIXOLOGIK MUAMMOSI SIFATIDA // *Oriental Art and Culture.* – 2021. – Т. 2. – №. 3. – С. 184-190

6. Тойирова Л. И., Тойирова Ш. И. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ПОДРОСТКОВ-БЛИЗНЕЦОВ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ В ШКОЛЕ // негізі» атты халықаралық білім беру онлайн конференциясының материалдары. – 2019. – С. 113.

7. Тойирова Л., Ульмасова Д. НАВЫКИ ТРЕНЕРА И ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ВОПРОСЫ КАК ВЛИЯНИЕ НА ПРОЦЕСС ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ // *Свет ислама.* - 2020. - Т. 2020. - №. 1. - С. 152-158

8. Izatovna T. L., Izatovna T. S. PSYCHODIAGNOSTIC BASES OF THE STUDY OF TWINS IN PSYCHOLOGY // *E-Conference Globe.* – 2021. – С. 98-104.

⁶ Anderson, S., Aller, T. B., Piercy, K. W., and Roggman, L. A. (2015). 'Helping us find our own selves': exploring father-role construction and early childhood programme engagement. *Early Child Dev. Care.* 185, 360–376.